

אי-שפה:

**אקטיביסטיות, משפטניות ונציגות המדינה בפועלן נוכח
משמעויותיו המשתנות של החוק למניעת הטרדה מינית**

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת:

יעל בר-צדק

היחידה ללימודים בינתחומיים

התוכנית ללימודי מגדר

הוגש לסנאט של אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

המאבק בתופעת ההטרדה המינית החל את דרכו כפרויקט פמיניסטי שמטרתו קידום שוויון והבטחת ביטחונן של נשים במקומות עבודה ובמרחבים ציבוריים. מאבק זה עבר תהליך של התמסדות והכרה מצד מדינות רבות בהובלת ארצות הברית. בישראל, ראשית תהליך ההתמסדות התבטא בחקיקת החוק למניעת הטרדה מינית.¹ חוק זה חולל שינוי משפטי וחברתי ויצר מפנה תודעתי ביחסו של הציבור בישראל לתופעה זו. נוכח שינויים אלה והמהלך הפוליטי המגולם בהכנסת הרעיון הפמיניסטי לספר החוקים של מדינת ישראל, ולאחר יותר משני עשורים של תהליכי מיסוד הפעולות למיגור הטרדה מינית, ניתן לראות בחוק מקרה בוחן לביאור הטיעון של תיאוריית הפמיניזם המשילותי ביחס לתהליכי המיסוד של תנועת הנשים בישראל. על פי הפמיניזם המשילותי, השתלבות פרקטיקות פמיניסטיות במוסדות המדינה עלולים להפוך את הפעולה הפמיניסטית לשמרנית באמצעות היענות לפרקטיקות שיח מקובלות יותר, או לדרישות אסטרטגיות כלליות יותר, אשר מאדירות קורבנות ומשאירות נשים בעמדה מוחלשת וא-שוויונית.

על מנת לבחון את האפשרות שמיסוד המאבק למניעת הטרדה מינית הפך ממהלך רדיקלי למהלך שמרני, כפי שעשוי להשתמע מתיאוריית הפמיניזם המשילותי, המחקר הנוכחי בוחן את תהליכי ההתמסדות של הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית ואת משמעותם בעת הנוכחית. משמעויות אלו נבחנות לאור הטענה אשר רואה בהתמסדות של מהלכים פמיניסטיים, תוך שימוש ביכולת הכפייה של המדינה, פוטנציאל להתחזקות של עמדה שמרנית הפועלת בניגוד לערכים מרכזיים של שחרור נשים מכבלי הפטריארכיה שהובילה התנועה הפמיניסטית מראשיתה. ביקורת זו של גישת הפמיניזם המשילותי (Governance Feminism) מתבוננת על תהליכי ההתמסדות של פרויקטים פמיניסטיים מתוך עמדה ביקורתית כלפי ההכרח של פמיניסטיות ממשליות (GFeminists) - נשים בתפקידים הנגזרים מתוך רעיונות פמיניסטיים הפועלות בתוך הממסד המדינתי – להתאים את עמדותיהן לעמדה הממסדית על מנת שיתפסו מומחיות ורצינות ויצליחו לשמר את מעמדן בארגון. עד לאחרונה לא הועמד מודל אנאליטי שיטתי לבחינתה של עמדה זו של התמסדות הטיפול בהטרדה מינית כמהלך שמרני, אשר עומד בניגוד לערכים עליהם הושתת. על מנת להתמודד עם חסר זה ולקדם מודל שיאפשר הערכה אמפירית של הטענה, עבודה זו העלתה את השאלה, כיצד ניתן לפרש את התמסדות הטיפול בהטרדה מינית וכיצד פועלים בעת הנוכחית ממדי הכוח שצברו רעיונות ועמדות פמיניסטיים בנוגע להטרדה ואלימות מינית, לצד הרדיקליות של

¹ חוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח - 1998, ס"ח 166.

הרעיונות מתוכם הם שאובים. לצורך קידום הערכה מבוססת אמפירית של משמעויות התמסדות הפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית, והאפשרות של הצבר כוח לצד העלמה של היבטים רדיקליים של הרעיונות הפמיניסטיים שהיו את הבסיס לפרויקט זה, ערכתי במסגרת המחקר הנוכחי ניתוח טמפורלי-מרחבי המברר את משמעויותיו של הזמן בהתמסדות הטיפול בהטרדה מינית בישראל. המשגת הטמפורליות כ'זמן חי' הוצגה על-ידי הוגים כמבטאת ממדים פוליטיים ודינאמיים ולפיו כמתאימה לצורך ההתחקות אחר הצבר הכוח כפי שהוצע במחקר זה. הפרספקטיבה הטמפורלית ממלאת חלל תיאורטי בשיח הפמיניסטי העדכני על פמיניזם משילותי והיא אפשרה לניתוח הממצאים לענות על שתי שאלות מובחנות – האחת עוסקת באופן בו המרואיינות מבינות את התפתחות המשילות בתחום מניעת הטרדה המינית, והשנייה עוסקת באופן בו תופסות מרואיינות אלה את מקומן בתהליך, כחלק מהתפתחות משילות זו.

על מנת לענות על שאלות המחקר התבססתי על הגישה הפנומנולוגית-פרשנית ועל פרדיגמת המחקר האיכותנית פמיניסטית. במסגרת זו ערכתי 52 ראיונות עומק מובנים למחצה בקרב נשים העוסקות בהוצאה מהכוח אל הפועל של החוק למניעת הטרדה מינית, ואשר משתייכות לקהילות המעשה (community of practice) המרכזיות העוסקות בפרויקט זה: קהילת המעשה המשפטית, קהילת המעשה הפמיניסטית-אקטיביסטית וקהילת המעשה של עובדות ציבור (נציגות המדינה). הראיונות הוקלטו, תומללו ונותחו ניתוח תמטי.

ניתוח הממצאים מפרספקטיבה טמפורלית חשף קיומם של שני נרטיבים באמצעותם ספרו המרואיינות את הסיפור הפוליטי של תהליך ההתמסדות של הפרויקט למיגור הטרדה מינית כפי שהן תופסות אותו ומתמקמות ביחס אליו. מתוך הנרטיב הראשון ניתן לזהות ציר טמפורלי לינארי של התקדמות ושינוי. האוחזות בנרטיב זה, תופסות את הנקודה הנוכחית על ציר הזמן כמבטאת התפתחות חיובית מאוד וכמעידה על הצלחת המאבק הפמיניסטי כפי שעולה מההשוואה בין הווה לעבר, הן ביחס למצבן של נשים בעבר והן ביחס למצבה של הקטגוריה הטרדה מינית כשלעצמה. הנרטיב השני שנחשף במסגרת המחקר הנוכחי הוא 'נרטיב המטוטלת'. נרטיב זה רואה בפרויקט הפמיניסטי למיגור הטרדה מינית כזה שהלך רחוק מדי. נרטיב המטוטלת מתאר פרויקט שהתחיל מנקודת חולשה משמעותית של נשים בהשוואה לגברים, הגיע כיום לנקודת חוזק וכוח משמעותית של נשים על גברים. משמעותה הנתפסת של עמדה זו - פגיעה בזכויותיהם של גברים ובאיזון הראוי בין זכויות נשים וגברים. מרואיינות אלה שללו את אופן ניהול העמדה הפמיניסטית כיום. הן בטאו להלכה ולמעשה את הביקורת שלהן באמצעות צמצום הגדרת הטרדה המינית ובחירת פרקטיקות פעולה המדגישות רטוריקה של דאגה שהיוותה, לעיתים, תחליף לעשייה פוליטית. בכך מלמד נרטיב

המטוטלת על ממד קריטי להערכת משמעויותיו של המיסוד ובו זמנית מאתגר את הטיעון המרכזי של גישת הפמיניזם המשילותי: את הטענה שהרדיקליות אבדה בתהליך המיסוד, יש להחליף בהערכה אמפירית הממוקדת בשאלת תהליכי הריאקציה המתרחשים ביחס למיסוד ודווקא על-ידי נושאות תפקידים שהן חלק ממנו. הערכת הפעולה הריאקציונית קריטית להבנת משמעויות המיסוד ויותר מכך, להבנת דחיפות קידומה של חשיבה המתמודדת עם הריאקציה ובוחנת כיצד נכון להתמודד עם המחזיקות במטאפורת המטוטלת באופן שימנע את הסגת ההישג הפמיניסטי לאחור. בנוסף חשף הניתוח האיכותני תהליך חברתי המלמד כי נשים בציבור הרחב עושות שימוש בקטגוריה הטרדה מינית על מנת לתת שם ולפנות לעזרה ביחס למגוון רחב של פגיעות מיניות ומגדריות. הדיון בתהליך אפשר לי להמשיגו כ"עמימות מאפשרת" (facilitating ambiguity) שתכליתה הפרת ההשתקה באמצעות שיום שאינו עולה בקנה אחד עם ההגדרה המשפטית של 'הטרדה מינית'. באמצעות שני הנרטיבים הטמפורליים והמשגתה של העמימות המאפשרת, במסקנותיי אני מציעה מודל תיאורטי אנליטי אשר תורם לתיאורית הפמיניזם המשילותי באמצעות חילוצה מהטענה הביקורתית החזקה על אובדן רדיקליות. חילוף זה מתאפשר תוך התמקדות אמפירית בשלושה קריטריונים הפועלים בכיוונים שונים, לצורך בחינת משמעויותיו של תהליך המיסוד של הפרויקט הפמיניסטי: קריטריון הבין דוריות, קריטריון מטאפורת המטוטלת וקריטריון התהליך של שיום שגוי כביטוי וכאפשרות של הפרת השתקה. כך, חקר זה מרחיב את ההסתכלות התיאורטית והאמפירית על משמעות התמסדותם של מהלכים פמיניסטיים לשינוי חברתי, דרך בחינת משמעויות טמפורליות ושפתיות בתהליך התמסדותו של המאבק למניעת הטרדה מינית.